

РАНЬОМОВОАНГЛІЙСЬКИЙ ЕПІСТОЛЯРНИЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

EPISTOLARY DISCOURSE OF EARLY MODERN ENGLISH: PROBLEMS OF INTERPRETATION

Куц А.Г.,

orcid.org/0009-0003-7672-5585

аспірантка кафедри германської філології

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена проблемі інтерпретації епістолярного дискурсу у ранньомовоанглійській мові XVI–XVII ст. Протягом поданого періоду відбувається стандартизація англійської мови, започатковуються базові граматичні моделі мови. Лексичне наповнення мови розширюється за рахунок суттєвої кількості запозичень з французької, латинської та інших мов. Цей період характеризувався важливими змінами в суспільстві, зокрема такими, як розширення торгівлі, ріст науки та освіти, що було пов'язано із зростанням потреби в зручних засобах комунікації. Інтенсивний розвиток системи поштових послуг в Англійському суспільстві 16 ст. сприяв поширенню листування як серед верхівки суспільства, так і серед інших соціальних груп. Відбувається започаткування структурних елементів листів та формування епістолярної традиції. Листування стало не лише засобом комунікації, а й формою вираження ідей, почуттів та соціальних відносин у тогочасному суспільстві.

Епістолярна спадщина ранньомовоанглійського періоду становить корпус міжособистісного і соціального листування, комуніканти якого належать до різних соціальних верств населення Англії XVI–XVII ст. Англійський епістолярний текст є зразком автентичної комунікативної ситуації доби Ренесансу який відображає соціально-культурний контекст досліджуваного історичного періоду.

З огляду на вищезазначене, особливу увагу привертають засадничі поняття дискурсології і лінгвістики тексту, а саме «жанр», «дискурс» і «текст», які отримали неоднозначну інтерпретацію в лінгвістичних студіях XXI ст. У цій статті розглянуто проблему інтерпретації епістолярію відносно історичних епістолярних текстів та схарактеризовано основні риси епістолярного дискурсу: адресованість, зверненість та діалогічність; окреслено роль адресата та адресанта в комунікативному процесі епістолярного дискурсу, з урахуванням лінгвокультурної специфіки Англії зазначеного періоду.

Ключові слова: епістолярний стиль, епістолярний дискурс, текст, дискурс, адресат, адресант, комунікативний процес.

The article is devoted to the problem of interpreting epistolary discourse in Early Modern English of the 16th–17th centuries. During this period, standardization of the English language takes place, basic grammatical patterns of the language are established. The lexical richness of the language expands due to a significant number of borrowings from French, Latin, and other languages. This period was characterized by significant changes in society, including the expansion of trade, the growth of science and education, which was associated with an increasing need for convenient means of communication. The intensive development of the postal system in English society of the 16th century contributed to the spread of correspondence among both the upper echelons of society and other social groups. The initiation of structural elements of letters and the formation of the epistolary tradition occur. Correspondence became not only a means of communication but also a form of expressing ideas, feelings, and social relations in the contemporary society.

The epistolary heritage of the early modern English period constitutes a corpus of interpersonal and social correspondence, the communicants of which belong to various social layers of 16th and 17th century. The English epistolary text serves as an example of an authentic communicative situation of the Renaissance period, reflecting the socio-cultural context of the historical period under study.

Given the above, special attention is drawn to the fundamental concepts of discourse analysis and linguistics, namely “genre,” “discourse,” and “text,” which have received ambiguous interpretation in linguistic studies of the 21st century. This article addresses the problem of interpreting epistolary discourse concerning historical epistolary texts and characterizes the main features of epistolary discourse: addressivity, directivity, and dialogical nature. The role of the addresser and the addressee in the communicative process of epistolary discourse is outlined, taking into account the linguistic and cultural specificity of England during the specified period.

Key words: epistolary style, epistolary discourse, text, discourse, addresser, addressee, communicative process.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві особливу увагу приділяють поняттю «дискурс» з огляду неоднозначності його численних трактувань. Це свідчить про зростаючу долю досліджень з комунікативної лінгвістики. У деяких лінгвістичних студіях термін «текст» використовують як синонім терміну «дискурс», часто

недостатньо чітко їх розмежовуючи. Незважаючи на суттєву кількість праць, присвячених визначенню цих понять, актуальним залишається неоднозначність та контрверсійність їхнього уподібнення або протиставлення.

У сучасній лінгвістиці використовують різні підходи як до аналізу дискурсу, так і до виокрем-

лення різних його типів. Попри розбіжність у поглядах щодо досліджуваного мовленнєвого явища, в останні десятиліття ХХІ ст. досягнуто певного консенсусу у його трактуванні. «Дискурс – це спосіб висловлення, що відбувається у взаємодії з соціальними та когнітивними процесами». Дискурсивний контекст об'єднує в собі соціальні, психологічні та прагматичні характеристики і виступає як абстракція від реальних ситуацій. У соціологічному аналізі дискурсу дискурс визначається як мова разом зі своїм соціальним контекстом, як соціально структуроване і структуруюче явище. Таким чином, підкреслюється соціальний характер дискурсу, який одночасно виникає з соціального контексту та впливає на зміни в цьому контексті завдяки своєму функціонуванню [7, с. 189].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній дискурсології (Є.І. Ветрова, С.В. Антоненко, С.С. Богдан, Н.Ю. Журавльова, Л.В. Нижнікова, О.В. Холодняк та ін.) доцільним вважають розгляд епістолярію як тексту. Це дає підстави аналізувати його у контексті текстових категорій. Епістолярному тексту властива низка аспектів, у тому числі когезія, яка об'єднує текст всередині себе як іманентну сутність, і когерентність, що забезпечує послідовність матеріалу викладеному у тексті (пор. також цілісність, відкритість, повноту та інші аспекти). Деякі українські вчені вважають «загальність епістолярних текстів не може бути визнана функціональним стилем, оскільки вона – є відображенням різних комунікативних ситуацій, і прагматичних намірів, які формують різні епістолярні тексти. Це дає змогу включати їх до складу інших функціональних стилів у вигляді різних жанрів. У процесі аналізу тексту враховують перспективу автора (формування тексту), точку зору слухача (особливо в епістолярних текстах, де існує адресат), що означає сприймання та розуміння, а також об'єктивну реальність. Проте аналіз тексту не враховує не менш важливі екстралінгвальні чинники, які є визначальними в аранжуванні лінгвістичних елементів у певному порядку та конфігурації [1].

У західному мовознавстві (Дж. Г. Альтман, Kirsten J. Lawson, Aistè Kučinskienė, Thomas Sydenham) епістолярій розглядають крізь призму теорії дискурсу. Основними цілями дискурсивного аналізу є опис та роз'яснення внутрішньої когнітивної структури й динаміки учасників комунікації, а також вивчення когнітивних та комунікативних закономірностей. Дослідження мови розглядає як процес відтворення соціальних, культурних та лінгвістичних ментальних

моделей, що є відображенням універсальних та специфічних особливостей. Відповідно дискурс інтерпретують як вид діяльності, в якому відображено всю різноманітність реальної ситуації, включаючи особистість учасників, їхні мотиви, інтенції та соціальний статус. У контексті такого підходу, слухним виявляється врахування всієї сукупності прагмалінгвістичних і соціолінгвістичних аспектів.

З позиції прагмалінгвістики, дискурс становить інтерактивну діяльність учасників спілкування, яка забезпечує обмін інформацією, вплив на один одного та використання різних комунікативних стратегій у вербальній та невербальній формах.

Постановка завдання. У дослідженні віддалених у часі текстів, зокрема художніх, епістолярних, наукових тощо, виникають труднощі в інтерпретації певних сукупностей, що мають висвітлюватися у дискурсологічному полі або текстовому. Зазначене визначило *мету нашої статті*, а саме – розкрити поняття «епістолярний дискурс» на засадах новітніх дискурсологічних студій.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Ф.С. Бацевичем, термін «дискурс» розглядають у межах двох глобальних підходів. Відповідно до першого, дискурс розглядається як «текст, занурений у життя», із специфічною лексикою, граматиною, семантикою та синтаксисом, що створює своєрідний світ. У контексті такого підходу, кожний дискурс становить окремий світ. Інший підхід розглядає дискурс як тип комунікативної діяльності з різними формами вияву (усною, писемною, внутрішньою), який відбувається у межах конкретного каналу спілкування. Він регулюється стратегіями та тактиками учасників, синтезує когнітивні, мовні та позамовні чинники, і формує різноманітні мовленнєві жанри [2, с. 30].

Інший вітчизняний дослідник І.В. Ситник визначає дискурс як сукупність спеціально створених текстів, які мають певну мету, бувають як усні, так і письмові, і об'єднані спільною темою в конкретній комунікативній ситуації. Вони відрізняються своєю власною граматиною, лексикою, правилами використання слів і синтаксису, а також особливою семантикою, і взаємодіють узгоджено з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними та іншими чинниками [6, с. 125].

Т. ван Дейк подає дискурс як складне комунікативне явище, яке після завершення перетворюється на текст, включаючи екстралінгвістичні фактори, необхідні для розуміння тексту...

Мовленнєвий потік, мова в її постійному русі, що вбирає в себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних та соціальних особливостей, як комунікатора, так і комунікативної ситуації, в якій проходить спілкування. На наш погляд, найпрозоріше і найзручніше для історичного дослідження визначення подано в Е. Бенвеніста: «будь-яке висловлення, яке зумовлює наявність комунікаторів: адресата та адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника [8, с. 276–279].

Розуміння дискурсу як мовлення зануреного в життя, на відміну від тексту зазвичай не використовують у дослідженні стародавніх текстів, зв'язок яких з життям не встановлюється безпосередньо [3, с. 121–124]. Відтак, постає питання чи можна епістолярні тексти, а саме листи 16–17 століття, які є зразком автентичної комунікації, вважати дискурсом. Це питання, головним чином, постає через відсутність єдиного визначення поняття «дискурс». На погляд Н.С. Жмасвої та К.С. Гохман ймовірною причиною складності трактування дискурсу може бути саме комплексність сутності дискурсу як динамічного явища, який зазнає впливу соціальних, культурно-історичних, ідеологічних та інших чинників. На думку науковців, дискурс, у узагальненому розумінні, є системою вербально-невербальної комунікації [10, с. 68].

Акт комунікації у епістолярному дискурсі конструюється відповідно до структури: адресант – інформація – адресат. Обмін інформацією передбачає передачу різних змістів, таких як денотативний, конотативний, прагматичний, естетичний і таке інше, що в свою чергу мотивує до певних дій у відповідь [5, с. 552–553]. На думку О. Красовської під час такої епістолярної комунікації відбувається обмін інформацією, з використанням найрізноманітніших мовних засобів, що мають безпосередній вплив на адресата. Для епістолярного тексту характерна пасивна псевдоадресація, не зважаючи на те, що адресат відсутній під час спілкування, але ж обов'язковою є його активна діяльність: він повинен оцінити інформацію з погляду її значущості, естетичного навантаження, соціальної зорієнтованості й дати відповідь, яка б задовольнила адресанта. Вона виділяє три основні риси епістолярного дискурсу: *адресованість, зверненість та діалогічність*. *Адресованість* передбачає наявність автора листа та реального комуніканта. У листі функція адресанта зводиться до синтезу інформації та її передавання, тоді як функція адресата полягає в сприйманні та інтер-

претації цієї інформації. Адресат є необхідним структурним елементом епістолярного комунікативного акту, і тому спосіб, яким він виражає свої моральні якості, соціальну роль та психологічну налаштованість, визначатиме, як відправник реалізує свою мету спілкування (не лише інформувати, а й зацікавити, підштовхнути до дій). Друга риса, характерна для епістолярного дискурсу – це *зверненість*, так як епістолярний текст вимагає відповідь, незважаючи на своєчасність. Адресант зацікавлений у тому як написати лист аби отримати відповідь. Третьою рисою є *діалогічність*, незважаючи на те що діалог є уявним. Адресант і адресат формують власні уявлення про матеріальний і соціальний світ (аспект пізнання); вони користуються певним мовним надбанням, виробленим досвідом попередніх поколінь, але при цьому творять власну систему виразності (мовний аспект); учасники епістолярного спілкування виконують основну функцію - функцію спілкування, при цьому часто занурюючись в свій внутрішній світ (комунікативний аспект); формування думки в епістолярному діалозі відбувається взаємодія з іншими відомими думками, пов'язаними з культурною спадщиною народу (культурно-історичний аспект) [4, с. 322].

Отже, через автора-адресата час «розпливається» в листі, а епістолярій стає не лише способом самореалізації окремих осіб, але й втіленням життя та культури цілих епох. Завдяки листу час і культура взаємодіють репродуктивно, віддзеркалюючи одне одного, що дозволяє відчути особистісний рівень присутності людини в них. Ці хронотопні рівні підтверджують вірність концепції фундаментальної онтології, що розглядає існування епох.

Висновки. Враховуючи вище сказане, вважаємо коректним використання терміну «епістолярний дискурс» для визначення англійських епістолярних текстів 16–17 ст. Епістолярні тексти ми розглядаємо не лише у лінгвістичному, але й у соціокультурному вимірі, оскільки автентична комунікативна ситуація доби англійського Ренесансу, є відображенням досліджуваного історичного періоду. У контексті нашого викладу епістолярні тексти цього періоду розглядаються як «застиглий зліпок комунікативного процесу» [9], а відтак вони містять всі риси епістолярного дискурсу. Фіксуємо реальний обмін інформацією комунікантів цього періоду в історії англійської мови. Комунікативні події такого типу містять адресата та адресанта, учасників комунікативної ситуації. Останнє демонструє потужний дрейф

англійської мови та писемництва XVI–XVII ст. Листи – як особисті, так і публічні, родинні та художні – є дискурсом, який відтворений у текстах англійського суспільства. Отже, йдеться не про епістолярний жанр, а епістолярний дискурс. Листи не є самостійними одиницями, а скоріше

перетинаються з іншими листами, іншими текстами і загальним суспільством. Розуміючи їх як дискурс, листи закликають до відкриття, яке вимагає форма. Листи – унікальний тип тексту, який підходить для застосування в межах і поруч з численними формами письма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Части української мови як дискурсивні слова. Львів: ПАІС, 2014. – 288 с. doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.70.9915>
2. Бацевич Ф.С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 2001. – 453, 30–34.
3. Кость С. Семантико-теоретичний аналіз функціонування терміна дискурс. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 2010. – 675, 121–124.
4. Красовська О.М. Епістолярний дискурс. Мовознавчий вісник. 2012. № 14–15. 320–325.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Ситник, І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2020. 46(2), 123–126. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.30>
7. Шевченко, І. С. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен Харків: Константа, 2005. 356 с.
8. Benveniste E. Problems in general linguistics. Coral Gables: University of Miami Press, 1971.
9. Buniyatova I., Horodilova T. THE INTERPLAY OF ANGLO-SAXON HOMILETIC DISCOURSE AND GRAMMAR. Studia Linguistica. 2023. No. 22. P. 34–47. URL: <https://doi.org/10.17721/studling2023.22.34-47>
10. Zhmayeva N. S., Gokhman K. Y. Discourse Analysis (conceptual framework). Science and Education a New Dimension. 2018. Vol. VI(161), no. 48. P. 68–72. URL: <https://doi.org/10.31174/send-ph2018-161vi48-17>